

Smellekens *Falco columbarius* in Canada, hun jachtgedrag en hoe ze verhinderen dat hun prooi wordt afgenomen door een Slechtvalk *Falco peregrinus*

Dick Dekker

Zestig jaar geleden, in de duinen bij Haarlem, keek ik tijdens de herfst altijd uit naar doortrek van het ‘tolletje.’ Zo noemde ik een mannetjes Smelleken. Met zijn diepe and razendsnelle wiekslag leek het alsof hij om zijn as draaide. Daar zat vaart in, vergeleken met andere roofvogels. Maar hem een prooi zien pakken was toentertijd zeldzaam. Sindsdien, vanaf 1959, heb ik in Canada vaak naar Smellekens gekeken. Daar kon ik ze het hele jaar observeren en heb ze tientallen zangvogels en strandlopers zien vangen, boven meren en akkers in het binnenland en langs de waddenkust van de Stille Oceaan.

In het laatste nummer van De Takkeling publiceerde Rob Bijlsma een diepgaand artikel over de achteruitgang van Smellekens in Nederland, gebaseerd op vijftig jaar veldonderzoek (Bijlsma 2021). Als de belangrijkste oorzaak noemde hij de gekelderde zangvogelstand in delen van Nederland. In datzelfde nummer stond een rapport, geïllustreerd met een drietal foto's van een kiekendief die een torenvalk achtervolgde en dwong zijn prooi af te geven (Altenburg 2021). Intraguild kleptoparasitisme door het groeiende aantal Slechtvalken, schreef Rob, zou een tweede verklaring kunnen zijn voor de teruggang van Smellekens in Nederland. Beide theorieën zijn te vergelijken met mijn Canadese ervaringen.

Mijn belangrijkste studiegebied was rondom Beaverhills Lake, een ondiep meer van ongeveer 10x18 kilometer in de provincie Alberta, omgeven door ruige graslanden en graanakkers. Hier en daar waren er bosschages van wilgen en populieren, verder landinwaarts stonden hogere bomen bij afgelegen boerderijen. In de jaren zestig, op een paar kilometer afstand van elkaar, nestelden er Smellekens in overjarige takkennesten van kraaien en eksters. Ik wist ongeveer waar de valkjes zaten maar zocht er zelden naar. Rond de jaren negentig werd echter duidelijk dat de meeste territoria niet bezet waren, en op de duur wist ik maar van een enkel nest, in een bosje waar ik elk jaar langs liep. Toen een vogelfotograaf me vroeg naar Smellekens was ik zo ondoordacht hem de locatie van dat laatste nest uit te leggen. Een paar dagen later stond er een hoge aluminum toren naast de nestboom. Van de bewoners geen spoor. Toen ik de fotograaf opbelde, bleek hij even teleurgesteld als ik, maar hij gaf de schuld aan landbouwchemicaliën. ‘Smellekens en andere roofvogels zijn *on the way out*’, zei hij. Daarom had hij zo graag een serie foto's gemaakt.

Foto 1. Beavershills lake is een ondiep meer met een oppervlakte van c. 160 km², in de Canadese provincie Alberta, waar de oevers bij laag water ideaal zijn voor het observeren van Slechtvalken en Smellekens die op strandlopers jagen (Foto: Dick Dekker). *Beaverhills Lake, Alberta in Canada, the ideal place to observe hunting Peregrines and Merlins.*

De oorzaak van de achteruitgang van Smellekens in dit agrarische landschap had, volgens mij, te maken met een heel andere reden, namelijk het verminderde prooibestand. Tegenwoordig was het aantal zangvogels dat ik tijdens mijn wandeling opstootte veel lager dan voorheen. Rob Bijlsma beschikte over vergelijkbare transecttellingen, maar ik kan de plaatselijke ecologische verarming niet documenteren. Een regeringsbioloog die ik erover aansprak trok een dag met mij het veld in maar maakte er verder geen werk van.

In een tweede studiegebied, ook in centraal Alberta, waar ik jarenlang de stand van nestelende Slechtvalken had bijgehouden, gebeurde ongeveer hetzelfde. Toen het aantal broedparen langs de Red Deer River achteruit ging en hun traditionele nestplaatsen overgenomen werden door Prairievalken *Falco mexicanus*, viel dat ook toe te schrijven aan een keldering van zangvogels in het open landschap (Dekker & Corrigan 2006, Dekker 2009). Het feit dat de Prairievalk, die ongeveer even groot is als de Slechtvalk, in aantal toenam was te verklaren doordat die zich voornamelijk voedt met grondeekhoortjes.

Intussen bleef ik buiten het broedseizoen genoeg Smellekens zien. In de nazomer zaten ze op hekpalen en joegen vaak op libellen. Bij Beaverhills Lake achtervolgden ze strandloperjes, die al vanaf eind juli doortrokken. In 1988 publiceerde ik een artikel met gegevens over 354 jachtvluchten van Smellekens vergeleken met 647 waarnemingen

van Slechtvalken. Beide valken ving zangvogels van het open land en strandlopers. Met een succespercentage van 12.4 % bleek de kleinere valk beduidend behendiger dan de Slechtvalk die met 8.2 % uit de bus kwam.

In een zomer, toen het gras hoger stond dan normaal, werd ik op een wandeling vergezeld van een Smelleken dat het gemunt had op Graspiepers die ik ongewild opstootte. Als er een Smelleken op een hekpaal zat, hield ik hem in de kijker tot hij wegvloog. Dat doe ik nog steeds. Na mijn 1988-publicatie heb ik ze nog vaak in actie gezien. Nu en dan, in de loop der jaren, zag ik iets bijzonders. Bijvoorbeeld op een dag toen het stormde werd ik gepasseerd door een Smelleken dat keihard tegen de wind in vloog, rakelings over een brede modderplaat waar verspreid een aantal wadvogels voedsel zocht. Die liepen allemaal met hun kop in de wind. Een ervan werd van achteren gegrepen. Op een andere dag, die ik me levendig kan herinneren, had een laagvliegend Smelleken het voorzien op een eenzaam strandloperkje dat een paar honderd meter verderop tussen eenden op het wad liep. De eenden reageerden niet op de aanstormende valk maar die strandloper werd bij verrassing op slag gepakt. Dat Smelleken was gestart van een paal die ik een dag of wat eerder geplaatst had met hetzelfde doel als Rob Bijlsma beschrijft in zijn recente verhaal, om in een uitgestrekte open vlakke een aantrekkelijke plukplaats te creëren.

De tactiek van het Smelleken is, net als die van de Slechtvalk, op de eerste plaats gericht op verrassing. De bedoeling is een zittende prooi te overrompelen voordat die zijn vleugels kan uitslaan of voordat hij zijn topsnelheid bereikt heeft. Een valk op zijn best krijg je pas te zien als de belaagde prooi net op tijd de dans ontspringt en er vandoor gaat. Vaak laat de valk het erbij onder het motto 'easy come, easy go.' Langere jachten kunnen minutenlang duren. Om snel hoogte te winnen, vlucht een strandloper eerst tegenwind. Zodra de valk hem inhaalt, maakt hij een bliksemsnelle wending om de aanvaller te ontwijken. Een stotende Slechtvalk die mist en zijn prooi voorbij schiet kan ver achter raken en moet opnieuw hoogte winnen. Het Smelleken maakt veel kortere stoten. Hoe vaak ik het ook gezien heb, het blijft een adembenemend schouwspel. Al gauw zijn de vogels slechts stipjes in het kijkerbeeld. Als de strandloper van richting verandert en met de wind meedraait kan het betekenen dat hij de wedstrijd opgeeft. Met de valk dicht op zijn hielen, valt hij tenslotte als een steen naar beneden om toevlucht te zoeken in een boom of struikruigte.

Ook in Canada is de stand van de Slechtvalk in de laatste decennia sterk gestegen, hetgeen directe invloed gehad heeft op het jachtgedrag van zijn kleinere neef. Voorheen, buiten de broedtijd, plukten Smellekens hun prooi op een paal in open terrein. Als er een kiekendief of buizerd te dichtbij kwam, verhuisden ze naar een andere paal of boomtak. Tegenwoordig zie ik dat zelden. Een succesvol jagend Smelleken gaat er meteen vandoor en zoekt een open plekje onder de takken van een boom of struik. De reden is duidelijk. Een Smelleken dat ingehaald wordt door een Slechtvalk laat al gauw zijn prooi vallen. Ik heb het vaak gezien. In mijn meest recente boek (Dekker 2021: 121) staat een korte beschrijving van een prooidragend Smelleken dat wordt

achtervolgd door drie Zeearenden. Het dappere valkje schudde die reuzen keer op keer van zich af, glipte laag over de zeedijk en verdween uit het zicht tussen de bomen en struiken rond een boerderij.

Kleptoparasitisme van grotere roofvogels ten koste van kleinere soorten is de gewoonste zaak van de wereld. Nu en dan vind ik het niet leuk. Bijvoorbeeld, op een middag langs de Red Deer River, zag ik dat de plaatselijke Slechtvalk zijn uitkijkpost verliet en een mannetjes Smelleken tegemoet vloog, dat met een prooi op weg was naar zijn nestplaats. Ze kwamen elkaar tegen boven de rivier en het Smelleken liet zijn buit prompt vallen, maar hij draaide zich meteen om en stootte op de Slechtvalk. In het tegenlicht van de lage zon zag ik duidelijk dat hij een rake tik uitdeelde want er stoven een paar veertjes van de Slechtvalk af.

Foto 2. Tijdens de zomer jagen Smellekens in open landschappen vaak op libellen, zoals hier in Alberta (Foto: Gerald Romanchuk). *In the summer, Canadian Merlins are often seen hunting on dragonflies.*

In Edmonton, de hoofdstad van Alberta waar ik al meer dan een halve eeuw woon, nestelen Smellekens in overjarige takkennesten van kraaien en eksters. In de broedtijd zijn ze nogal luidruchtig en niet schuw. Sommige mensen hebben een hekel aan Smellekens, vooral als ze de plaatselijke Roodborstlijster pakken. Hun hoofdvoedsel bestaat echter uit mussen, de gewone Europese Huismus, die lang geleden in de Verenigde Staten geïntroduceerd werd en nu bijna overal voorkomt, ook in Canada. In de afgelopen zomer zaten er vaak een of meer uitgevlogen Smellekens op de dwarslat van een telefoonpaal achter mijn huis. Maar tussen de bomen en daken heb ik ze nooit zien jagen. 's Winters ligt dat anders, vooral als er enorme zwermen Pestvogels aangetrokken worden door de vele lijsterbessen in de stadstuinen.

Benieuwd hoe de stand van Smellekens er tegenwoordig voorstaat nam ik contact op met Dr. Geoff Holroyd, een gepensioneerde regeringsbioloog die in 1994, met medewerking van ongeveer honderd vrijwilligers, de stad uitkamde om nestelende Smellekens te vinden. Hier, in het kort, volgen zijn verrassende bevindingen (Palaschuk & Holroyd 1994): in ongeveer 60% van de stad vonden zij 62 nestparen. Door extrapolatie over geschikt biotoop in overige stadsdelen konden zij er 41 aan toevoegen. Hun onderzoek kwam dus neer op een totaal van 103 territoria. Verdeeld over een oppervlak van 684 vierkante kilometer komt dat neer op een gemiddelde van 6.6 vierkante kilometer per broedpaar (15 paar/100 km²). Hoe die verhouding vandaag de dag ligt, is helaas niet bekend.

Summary

Dekker D. 2022. Merlins *Falco columbarius* in Canada: hunting behaviour and dodging the Peregrine *F. peregrinus* when carrying prey. De Takkeling 30: 83-87.

The hunting behaviour of Merlins is described for the vicinity of Beaverhills Lake in Alberta, Canada. Of 354 hunting flights observed, 12.4% were successful (compared to 8.2% for 647 hunting flights of Peregrines). The return of the Peregrine Falcon after its pesticide-related decline caused a significant change in the hunting behaviour of Merlins, i.e. more secretive and plucking prey under cover of trees, in order to avoid being robbed by Peregrines. Merlins are vulnerable to kleptoparasites as Peregrines and Bald Eagles. In the countryside Merlins have steeply declined as a breeding bird, but high densities are found in cities (like Edmonton, with 1 pair per 6.6 km² in the early 1990s).

Literatuur

- Altenburg J. 2021. Rock and Roll boven de Amelandse kwelder. Kleptoparasitisme van Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* bij Torenvalk *Falco tinnunculus*. De Takkeling 29: 196-202.
- Bijlsma R.G. 2021. Kelderende zangvogeldichtheid op binnenlandse zandgronden in 1970-2020 gaat gepaard met afnemende Smellekens *Falco columbarius*. De Takkeling 29: 214-244.
- Dekker D. 1988. Peregrine and Merlin Predation on small shorebirds and passerines in Alberta. Canadian Journal of Zoology 66: 925-928.
- Dekker D. & Corrigan R. 2006. Population fluctuations and agonistic interactions of Peregrine and Prairie Falcons in central Alberta, 1960-2006. Journal of Raptor Research 40: 255-263.
- Dekker D. 2009. Hunting Tactics of Peregrines and Other Falcons. Doctoral Dissertation Wageningen University & Hancock House Publishers, Surrey B.C.
- Dekker D. 2021. Stories of Predation - Sixty Years of Watching Wildlife. Hancock House Publishers, Surrey B.C.
- Palaschuk C. & Holroyd G. 1994. Edmonton Merlins: a new world record. Edmonton Naturalist 22(3): 11-15.

Adres: ddekker1@telus.net